

Satavuotismuistoja

TERHO ITKONEN (Helsinki)

Suomen kielen käytön ja suomen ja sen sukukielen tutkimuksen alaan liittyy vuoden 1983 lopussa kolme merkittävää satavuotismuistoa.

1.

Vuoteen 1883 mennessä oli suomen kirja- ja yleiskielen kehitys muutaman kumouksellisen vuosikymmenen ja niitä seuranneen tasaantumisen aikana ehtinyt niin pitkälle, että pipliasuomen rinnalla ja sen korvaajana oli kaikkien suomalaisten käytettävissä aikansa kulttuurin ilmiöitä monipuolisesti heijastava ilmaisu- ja viestintäväline: nykysuomi. Käytettävissä se oli, varmaotteisia käyttäjiä yhä puuttui, ja ennen kaikkea suomen kieleltä puuttui välttämätön virallinen asema, niin enemmistön kieli kuin se suuriruhtinaskunnassaan olikin. Kielen virallistamisen alkuun oli kaksikymmentä vuotta aiemmin tosin jo päästy. Olihan J. V. Snellman saanut keisarin allekirjoittamaan tämän käytössä Parolan leirillä heinäkuun lopussa 1863 kuuluisan kieliasetuksen »Suomen kielen asettamisesta yhdenmoisiin oikeuksiin Ruotsin kielen kanssa kaikissa semmoisissa kohdissa, jotka välittömästi koskevat maan nimen-omaan suomalaista väestöä». Noiden oikeuksien piti ilmetä ensinnäkin niin, että »suomenkielisiä kirjoituksia ja asiakirjoja tästä lähin pitää esteettömästi kaikissa Suomenmaan tuomio-istuimissa ja virastoissa vastaan otettaman». Tähän liittyi toinen, kahden vuosikymmenen kuluessa toteutettava tavoite: »Viimeistäänki lopulla vuotta 1883 pitää Suomen kielen oikeus, semmoisena kuin se tässä ylempänä on myönnytetty ja määrätty, oleman täydessä voimassaan niidenki asiakirjain suhteen, joita tuomio-istuimista ja virastoista suoritetaan; kuitenkin niin, että ne alatuomarit ja muut virka- ja palvelusmiehet, joilla nyt jo on semmoinen tieto Suomen kielessä ja harjaantumus sen kirjoittamisessa, että voivat sillä kielellä suorittaa pöytä- ja asiakirjoja, jo kohta saavat siihen ruveta niissä tapauksissa, kuin heitä siihen pyydetään».

Vuoden 1863 kieliasetuksen voimaantulo oli kuitenkin vitkallista; ruotsinmieliset jarruttivat sitä eri tavoin. Kahden vuosikymmenen kuluessa asetus ei ollut käytännössä läheskään toteutunut. Tarvittiin lisätoimia, ja sellaisia saa-

tiinkin, kun suomenmieliset olivat saaneet edustajakseen senaattiin Yrjö Koskisen. 29. joulukuuta 1883 keisari antoi uuden asetuksen »Ruotsin ja Suomen kielten käyttämisestä erinäisissä tuomio-istuimissa ja virastoissa Suomen Suuriruhtinanmaassa». Tämänkertaisen asetuksen ydin koski alempien oikeusistuinten käytettävää kieltä: »Toimituskirja, joka alioikeudesta, Maistraatista tai Järjestysoikeudesta taikka joltakin näissä virastoissa palvelevalta virkamieheltä asialliselle ulosannetaan, on vuodesta 1884 alkaen - - kirjoitettava sillä kielellä, Ruotsin tai Suomen, jolla pöytäkirja paikkakunnan kunnallisissa keskusteluissa tehdään - - ». Luonnollisena jatkona oli: »Sitä kieltä, jolla alemman oikeuden tahi viraston toimituskirja on kirjoitettu, pitää myöskin ylioikeuden toimituskirjassa samassa asiassa käytettämän.»

Muutos ei nytkään käynyt käden käänteessä. Asetusta täydentämään tarvittiin vuoden 1886 keisarillinen reskripti, ja varsinaiseen päätökseen ehdittiin vasta vuonna 1902, jolloin annetulla asetuksella oikeusistuinten ja hallintovirastojen kielen alalta poistettiin eräät ruotsin hyväksi laaditut poikkeusmääräykset. Suomen ja ruotsin tasaveroisuus — perimmältään kaikkien kansalaisten kielellinen tasaveroisuus ja oikeusturvan yhtäläisyys — toteutui siten lopulta tavalla, joka semmoisenaan toistui itsenäistyneen Suomen hallitusmuodossa 1919.

Vuosi 1883 — alkuperäisen kieliasetuksen määrävuosi, uuden antamisen vuosi — jäi historiaan joka tapauksessa nyky-suomen käytön merkkivuotena. Milteiä ironista ajankohtaista merkittävyyttä on säännöksellä, että alempien oikeusistuinten on noudatettava kunnan viranomaisten kieltä, ylempien oikeusistuinten samassa asiassa taas alempien kieltä. Olkoonpa tuo kieli nykyään suomikin, ei ole salaisuus, että kunnallisten viranomaisten kielenkäyttö yleisön ymmärrettäväksi tarkoitetuissa asioissa saattaa nykyään jättää paljon toivomisen varaa. Aiemmin levisivät oikeuslaitoksen kielen piirteet hyvine ja huonoine puolineen usein muiden viranomaisten, varsinkin kunnallisten, kielen ja sitä mukaa yleiseenkin kielenkäyttöön; nykyään on jo havaittavissa päinvastaista, sitä että kunnallisten viranomaisten taitamaton lausuntokielenkäyttö pyrkii jäljentymään alempien, ehkä ylempienkin oikeusistuinten kielen. (Vrt. Virittäjän tämän vihkon s. 567.) Tämmöisessä tapauksessa voi sekä kieli rappeutua että kielen keinoin jo saavutettu oikeusturva mureta ja kansalaisten tasa-arvo uudella lailla polkeutua koneiston jalkoihin. Sen estämiseksi riittää yhä suomalaisessa nyky-yhteiskunnassa tehtävää. Tehtäviä, vielä pitemmälle ulottuvia, on muitakin: on taas kerran kysyttävä, milloin maamme varsinainen alkuperäiskieli lappi saa suomen ja ruotsin ohella ansaitsemansa virallisen aseman. Suomen nykyisessä vähemmistöjen suhteen sallivassa ilmapöytäkirjässä alkaisi olla odotuksenmukaista, että tämäkin asia vihdoinkin saadaan järjestykseen.

2.

Vuoden 1983 loppuun sijoittuu myös toinen satavuotismuisto, joka koskettaa suomen kielen sekä käyttöä että tutkimusta ja välillisesti nykyistä Virittäjäkin. Vuonna 1876 perustetun ylioppilasyhdistyksen Kotikielen Seuran piirissä oli virinnyt ajatus »jonkunmoisen aikakauskirjan» perustamisesta äidinkielen alalle seitsemisen vuotta sen jälkeen kun alan ainoa siihenastinen yritys, August Ahlqvistin Kioletär, oli kannatuksen ja tekomiestenkin puutteeseen sammuttanut v. 1875. Kuten Heikki Paunonen on osoittanut, uuden aikakauskirjaidean varsinainen isä oli A. V. Forsman (Koskimies); hän oli katsonut tällaisella aikakauskirjalla voitavan kunnioittaa itsensä Matias Aleksanteri Castrenin muistoa paremmin kuin stipendiraahastolla, jota toinen kotikielenseuralainen O. A. F. Lönnbohm oli esittänyt. Kotikielen Seuran esimies Ahlqvist oli suhtautunut ajatukseen ensin epäilevästi mutta muuttui sitten suopeammaksi; hän piti yritystä »Seuran jäsenille hyödyllisenä ja virkistävänäkin, sillä se kehoittaisi kutakin tuomaan esiin uusia aineita sekä pukemaan niitä kelvolliseen asuun».

Eräiden hankaluuksien ja viivytyksien jälkeen ilmestyi 264-sivuinen albumi »Virittäjä, Kieli- ja kansatieteellisiä lehtiä I, toimittanut Kotikielen Seura» aloittelevan kirjanpainajan Werner Söderströmin kustantamana Porvoossa loppuvuodesta 1883. Yhä nykyään albumi herättää huomiota sisältönsä monipuolisuudella. Kirjoitusten aihepiiriä ovat silloinen kirja- ja yleissuomi — sekä parhaillaan vakiintumassa oleva että vakiinnutettava käytäntö —, vanha kirjasuomi, suomen murteet, sukukielistä karjala ja vatja; kielitieteeseen kytköksissä olevista lähialoista ovat mukana kansatiede (A. M. Johnsonin »Rakennustavasta eteläisessä Savossa», Julius Paasosen »Kalastuksesta Hirvensalmessa») ja kansanrunoudentutkimus (A. V. Forsmanin lisäyksiä Lönnrotin sananlaskukirjaan). Myöhemmän kielentutkimuksemme on joskus, ehkä turhankin kärkevästi, katsottu laiminlyöneen suomen syntaksin selvittelyä. Ensimmäinen albumi-Virittäjä on sikäli nykyaikaisilla linjoilla, että aiheiden painopiste on nimenomaan syntaksissa. Albumin tärkeimpiin kirjoituksiin kuuluu epäilemättä yhdeksäntoistiaan E. N. Setälän kirjoitus »Suomen kielen attribuutti- ja appositionisuhteista»: se osoittaa hyvää kansankielen suhteiden hallintaa (Setälä oli vastikään tehnyt lauseopin ainesten tallennusmatkansa Koillis-Satakuntaan) mutta myös selkeää käsitystä normituksen periaatteista ja nasevaa syntaktisten suhteiden tajua tässä vaikeanlaisessa kielioppimme yksityiskohdassa. Muita syntaksin alaan kuuluvia kirjoituksia ovat A. Kallion »Partitiivin käytöstä partitiivisanojen keralla» — sekin hyvä lisä suomen attribuutisuhteita koskeviin tietoihin —, M. Kurikan lyhyt »Mietelmä exessivi- eli mutativi-sijan käyttämisestä», jonka aiheesta on paljon myöhemmin, 1960-luvulla, riittänyt Tauno Särkän tekemäksi väitöskirjaksi asti, ja K. Jaakkolan mietteet »Subjektin ja predikaatin paikasta muutamissa lausumis-

tavoissa» (on kysymys jälkilauseen ja etenkin jälkijohtolauseen sanajärjestyksestä, jossa kohden yleiskieli ei vuosisataisen kehityksen jälkeen tunnu vieläkään asettuneen täysin raiteilleen). Syntaksin alaa on vielä saman kirjoittajan lyhyt »*Josko*-sanasta».

Loput puhtaasti kieltä koskevat kirjoitukset jakautuvat kielen eri tasoille, jos tämä muotiin tullut termi sopii käytettäväksi vuosisadan takaisista oloista. Niitä on ensinnäkin K. Veijolan »Kielellinen tutkimus H. Hemmingin virsikirjasta», ensimmäinen lajiaan; kuvaavaa tutkimuksen kertautumiselle mutta samalla sen laajenemiselle ja eriytymiselle on, että Veijolan lyhyesti käsittelemät Maskun Hemmingin oikeinkirjoitusperiaatteet ovat saaneet 99 vuotta myöhemmin Virittäjässä parikymmensivuisen uuden käsittelyn ja uuden tulkinnankin Ilkka Savijärven kynästä. Vakiintumassa olevan nyky-suomen käytännön viljelyä koskettelee F. Lähteenojan kielenarvostelu Aatto S:n laatimasta »Yleisen Ihmiskunnan historian» suomennoksesta. J. Mustakallion »Vuokkiniemen Akonlahden y.m. kielimurteesta» ja O. A. F. Mustosen (Lönbohmin) »Muistiinpanoja Vatjan kielestä» kuuluvat alojensa vaatimattomiin ensi yritelmiin; niiden ja eräiden huomattavampien edeltäjien (Genetz, Ahlqvist) jalanjäljissä on Suomessa ja naapurimaissa sitten lähtenyt liikkeelle laaja ja monin verroin tuloksetkaampi karjalan ja vatjan kielen nykyaikainen selvittely.

Ajalleen ominainen pitäjänmurteen kuvaus on S. A. Vesterlundin »Lamin-Kosken kappelin puheenparresta». Voi sanoa, että siinä käsitellyn kaltaiset seikat sirottuvat nykyisessä tutkimuksessa laajempiin yhteyksiin: aluemonografioihin, jonkin kielenilmiön esiintymistä murteistossa tai koko kielialueella koskeviin selvityksiin. Silti ei Vesterlundin tutkielman tyyppiä sovi selittää aikansa eläneeksi. Juuri tarkat, mahdollisimman moniin yksityiskohtiin pureutuvat pitäjänmurteen selvitykset — aineskokoelmat ja niistä tutkimuksiksi kehitetyt esitykset — luovat pohjaa kaikelle laajempiakin yhteyksiä tavoittelevalle murteentutkimukselle, ja jos huomio kohdistetaan juuri Hl. Kosken murteeseen, voidaan suorastaan sanoa, että sen — kaakkoishämäläisten murteiden reuna-alueen kiintoisan rajamurteen — selvittely on myöhemmin jäänyt luvattoman vähälle. Koskelta ei nykytekniikan keinoin ole onnistuttu saamaan talteen edes murrenauhoitteita enempää kuin alun toistakymmentä tuntia. Uusimmat mutta kieleltään varsin vanhakantaiset näytteet ovat vuodelta 1982, kielenoppaalta joka oli syntynyt vain muutamaa vuotta Vesterlundin tutkimuksen jälkeen ja jonka kielenparsi vain yhdeltä todella olennaiselta kannalta (diftongisuhteet) erosi Vesterlundin lyhyesti, valikoiden ja osin epäjohdonmukaisesti kuvaamasta.

Ensimmäinen albumi-Virittäjän tehtävä oli herättävä. Kust. Grotenfelt muistutti johdantosanoissaan yliopistoon 1883 saadusta uudesta tutkintojärjestyksestä, joka kahdentoista vuoden tauon jälkeen oli nostanut suomen kielen

paitsiostaan uudestaan kandidaatintutkintoon valittavien aineiden joukkoon; hän arveli, että uusi järjestys »on suuresti elähyttävä äidinkielen tutkimista ja varsinkin Kotikielen Seuran elämää». Ja hän jatkoi: »Nuoret työntekijät, yhtykää epäamättä joukkoon, työtä ei ole keltään puuttuva! Erilaisia ja vaihtelevia tehtäviä, joihin voitte ryhtyä vanhempien opastaessa löytyy yllin kyllin tällä rikkaalla alalla! Tehden työt leviävät!»

Vuoden 1883 albumi-Virittäjä loi noille töille pohjaa, osoitti töille kehitysuuntia, joista yksikään ei ole tähän mennessä menettänyt ajankohtaisuuttaan, ja jätti viisaasti avoimeksi uudet tehtävät, joita jatkuvasti ilmaantuisi. Toinen, kuusikymmenvuotiaan Ahlqvistin kunniaksi vuonna 1886 julkaistu albumi jatkoi samaa linjaa, ja sen vakiinnutti sitten nuorten tutkijoiden hui-mapää yritys, vuonna 1897 liikkeelle lähtenyt vakinainen aikakauslehti Virittäjä. Silti Grotenfeltin sanat ovat kertaamisen arvoisia sata vuotta myöhemminkin.

3.

2. joulukuuta 1983, Matias Aleksanteri Castrénin syntymän 170. muistopäivänä, vietti Suomalais-ugrilainen Seura puolestaan satavuotisjuhlaansa. Tarkkaan katsoen seura oli syntynyt maineikkaan vuoden 1883 lopussa hie-man ennemmin kuin keisarillisen majesteetin uusi kieliasetus ja Kotikielen Seuran ensimmäinen Virittäjä-albumi; perustamiskokous oli ollut yliopiston tiedekuntien istuntosalissa 15. marraskuuta. Joulukuun toinen valittiin sittemmin seuran vuosijuhlapäiväksi.

Kuten kieliasetuksella ja albumi-Virittäjällä oli Suomalais-ugrilaisen Seuran perustamisellakin historiallinen taustansa, jopa vuosisatojen mittainen. Kauimpana hämmöttävät 1600- ja 1700-luvun ulkomaisten oppineiden havainnot suomalais-ugrilaisten kielten sukulaisuudesta ja meidän maassamme tuota sukulaisuutta vahvistaneet H. G. Porthanin näkemykset. Porthan oli edelläkävijä siinäkin suhteessa, että hän oivalsi tarvittavan vielä uusia tutkimusmatkoja Venäjällä asuvien sukukansojen keskuuteen, ennen kuin asia voitaisiin katsoa kaikinpuolisesti selvitettyksi. Keski kuitenkin kauan, kunnes tutkimusmatkoja saatiin organisoiduksi ja niiden tuloksista rupesi hahmottumaan yhä jäsentyneempi kokonaiskuva. 1800-luvun alkupuoliskon suuret tutkimusmatkailijat olivat Antti Juhana Sjögren ja Matias Aleksanteri Castrén. Castrénin innostava vaikutus ulottui seuraavaan polveen; niinpä August Ahlqvist ja Arvid Genetz toivat saaliina pitkäaikaisilta tutkimusmatkoiltaan laajat keräelmät eri sukukielten aineksia ja ennättivät niitä myös muokata sanakirjoiksi ja kieliopillisiksi esityksiksi.

Tämä kaikki oli kuitenkin vasta uran uurtoa; vähitellen alkoi selvitä, kuinka paljon tekemätöntä työalaa oli edessä. Organisaatio yhä puuttui. J. R. Aspelin ehdotti Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran viisivuotiskymmenjuhlassa

1881, että seura laajentautuisi muodostamaan »tiedeakatemia Suomen heimojen tutkimista varten»; seuraavana vuonna Otto Donner esitti Suomen Tiedeseuralle, että siihen perustettaisiin erityinen osasto suomalais-ugrilaisia tutkimuksia varten. Kumpikin ehdotus raukesi: ajatelluissa emoseuroissa pelättiin toiminnan liikaa laajenemista ja siitä koituvia kustannuksia.

Jäljellä oli yksi mahdollisuus, oman seuran perustaminen suomalais-ugrilaisia tutkimuksia varten. Niin selvää kuin suomenmielisyyden ja siihen liittyvien hankkeiden voittokulku tuonaikaisessa Suomessa olikin, tämänlaajuinen yritys oli uhkayritys: seuran rahoitus oli heti alkuun saatava tyydyttävälle kannalle hankkimalla perustajajäseniksi riittävä määrä taloudellisiin uhrauksiinkin valmista tutkimuksesta kiinnostunutta, ennen kaikkea suomenmielistä väkeä. Aloitteen uudenkin seuran perustamiseen teki Otto Donner, ja hänen mieskohtainen työnsä organisaation luomiseksi oli tuolloin ratkaisevan tärkeää. Donner itse katsoi seuran tehtäväksi ennen muuta Castrénin elämäntyön jatkamisen: »Tieteellinen maailma odottaa, että me teemme työtä tällä alalla, joka on meitä lähinnä, ja me voimme varmaankin olla siitä vakuutetuina, ettei ainoatakaan tieteellistä työtä ole, jolla me voisimme samalla menestyksellä ja yhtä kiitollisesti työtä tehdä.»

Työ, joka alkupääoman turvin lähti käyntiin, sai nopeasti yhä kiinteämmät muodot. Seura lähti julkaisemaan vuosittaista aikakauskirjaansa ja lisäksi monografioista koostuvaa Toimituksia-sarjaansa; nyt sata vuotta myöhemmin Aikakauskirja on ehtinyt 78. nidokseensa ja Toimitukset 185. nidokseensa. Myöhemmin jatkoksi liittyi muita julkaisusarjoja, tärkeimmät niistä seuran suuri sanakirjasarja (*Lexica*) ja seuraan läheisesti kytkeytyvä tutkimussarja *Finnisch-ugrische Forschungen*. Tieteellisen tutkimuksen ja julkaisutoiminnan elinehto ovat kuitenkin olleet kenttätyöllä tallennetut eri kielten aineskokoelmat. Kenttätöihin seura reippaasti lähti ensin oman pääomansa turvin, sitten myös valtion rahoittamana jo viime vuosisadan puolella. Legendaarisiksi ovat tulleet semmoiset ennen ensimmäistä maailmansotaa tehdyt valtavan tulokset tutkimusmatkat kuin Heikki Paasosen (mordvaa, tšeremissiä, ostjakkia), Artturi Kanniston (vogulia), K. F. Karjalaisen (ostjakkia), Yrjö Wichmannin (tšeremissiä, votjakkia, syrjääniä), Kai Donnerin ja Toivo Lehtisalon (samojedikieliä). Niihin ovat osin jo tuolloin, osin myöhemmin liittyneet vielä monien tiedemiesten tutkimusmatkat itämerensuomalaisten kansojen keskuuteen (mm. E. N. Setälä, Lauri Kettunen, Juho Kujola, Lauri Posti) ja eri lapinmurteiden puhujien pariin (mm. Frans Äimä, T. I. Itkonen, Eliel Lagercrantz, Paavo Ravila, Erkki Itkonen). Työn tavattomia mittasuhteita osoittaa ehkä parhaiten se, että vaikka pääosa matkoilla kertyneistä tekstinäytteistä ja kieliopillisista aineksista ja suuri määrä *Lexica*-sarjan sanakirjoja on vuosikymmenien ponnistuksin saatu julkaistuksi, tekeillä yhä ovat useat laajat *Lexica*-sarjan osat: karjalan kielen sanakirja (ehtinyt puoliväliinsä),

vepsän sanakirja, mordvan, tšeremissin, vogulin ja selkupin sanakirjat. Painatusta vaille valmiita ovat juuri nyt toisaalta votjakin sanakirja, toisaalta maamme kansallisimman kielen inarinlapin moniosainen sanakirja.

Jo valmistuneille ja vielä valmistumatta oleville Suomalais-ugrilaisen Seuran sanakirjoille ja muille aineskokoelmajulkaisuille rakentuu fennougristiikan ja uralistiikan työ nyt ja vastaisuudessa ratkaisevasti. Muissa maissa tehty runsas ja tärkeäkin vastaavanlainen työ tätä pohjaa vankentaa ja täydentää, mutta Suomalais-ugrilaisen Seuran perusluonteista osuutta se ei korvaa. Sellaiset nykypäivien tieteen kansainväliset tutkimushankkeet kuin kielten ja kielikuntien rajat ylittävät murrekartastot ja maailman kielten universaalien syventyvä selvittely nähtävästi yhä vain korottavat Suomalais-ugrilaisessa Seurassa tehdyn työn arvoa ja vievät siitä tietoa laajalti maailmaan varsinaisten fennougristien piirin ulkopuolellekin.

Nykyisessä organisaationmullistusten maailmassa on kiintoisaa havaita, että Suomalais-ugrilaiselle Seuralle kerran luotu klassisen tieteellisen yhdistyksen organisaatio on hyvin pitänyt ryhtinsä; edes seuran sääntöjä ei ole jouduttu sadan vuoden kuluessa olennaisesti muuttamaan. Se on merkki seuran perustajien kaukokatseisuudesta mutta samalla muistutus siitä, että tutkimuksen aikaansaavimpia tyyssijoja luonnostaan ovat luovien tutkijoiden itse muodostamat yhteisöt, joiden toimintamuodot määrää osaksi perinne, osaksi aikojen kuluessa vähitellen vaihtuva tutkimuksen sisäinen dynamiikka. Ilman valtiollisen apua ei tällainen työ menestyisi taloudellisesta vauriassakaan oloissa, mutta olennaista on, että Suomalais-ugrilaisen Seuran tapauksessa ei valtion väliintulo ole merkinnyt kajoamista seuran toiminnan sisäisiin perusteisiin eikä sen kyseenalaistamista, mitä seuran omassa piirissä on kulloinkin pidetty tärkeänä. Tieteenharjoituksen nykyiselle järjestelylle luonteenomainen byrokratian leima puuttuu Suomalais-ugrilaisen Seuran toiminnasta tyystin, eikä voi olla aavistamatta siinä yhtä seuran menestyksen salaisuutta. Suomalais-ugrilainen Seura on toiselle vuosisadalle lähtiessään jatkuvasti oman tutkimus-alansa tiennäyttäjää mutta järjestysmuotonsa kevyessä tehokkuudessa tiennäyttäjää myös tuloksekkaalle tutkimuksen organisoinnille yleensä.

Hundertjährige Jubiläen

TERHO ITKONEN (Helsinki)

Auf das Ende des Jahres 1983 fallen drei bedeutende Hundertjahresjubiläen, die die Verwendung der finnischen Sprache sowie die Erforschung des Finnischen und

der mit ihm verwandten Sprachen angehen.

1. Im Dezember 1883 wurde eine kaiserliche Verordnung erlassen, die den zwan-

zig Jahre früher gegebenen berühmten Spracherlaß ergänzen sollte. Zweck des Erlasses von 1863 war es gewesen, das Finnische als Sprache der Behörden und Gerichte im Laufe von zwanzig Jahren dem Schwedischen, der bislang einzigen offiziellen Sprache Finnlands, ebenbürtig zu machen. Im Laufe dieser zwanzig Jahre hatte der Spracherlaß bei weitem nicht vollständig realisiert werden können. Die Verordnung von 1883 beschleunigte die Durchführung des Erlasses, da ausdrücklich angeordnet wurde, daß die unteren Instanzen der Gerichte in ihren Akten jene Sprache zu verwenden hatten, die bei den kommunalen Diskussionen der Ortschaft üblich war, und weiter, daß die oberen Instanzen sich jeweils derselben Sprache zu bedienen hatten wie die untere Instanz. Durch mehrere Zwischenphasen wurde die Verwirklichung auch dieser Verordnung in die Länge gezogen. Die Situation änderte sich eigentlich erst 1902, als einige zugunsten des Schwedischen erlassenen Sonderbestimmungen in einem Erlaß aufgehoben wurden.

Die prinzipielle Gleichberechtigung der verschiedenen Sprachbenutzergruppen hatte somit in der Gesetzgebung und auch in der Praxis einen Ausdruck gefunden. Verf. macht in diesem Zusammenhang aufmerksam auf eine aktuelle negative Erscheinung: die unklare Gutachtensprache der kommunalen Behörden kann heute mitunter als solche in die Beschlüsse auch der Gerichte übernommen werden, wodurch der Rechtsschutz geschwächt wird. Nicht geregelt ist ferner die offizielle Stellung des Lappischen, der eigentlichen autochthonen Sprache Finnlands, neben dem Finnischen und dem Schwedischen.

2. Ende des Jahres 1883 erschien, veröffentlicht von der Kotikielen Seura (Gesellschaft für Muttersprache), der erste Vorgänger der Zeitschrift *Virittäjä*, der erste Band des sog. *Album-Virittäjä*. Er vermittelt einen anschaulichen Überblick über die damals an der Universität Helsinki betriebene Erforschung der finnischen Sprache. Die Artikel behandeln das damalige Schrift- und Standardfinnisch — sowohl im Zustand der Stabilisierung befindlich als auch hinsichtlich der künftigen Praxis —, die alte finnische Schriftsprache, die finnischen Dialekte, Karelisch und Wotisch sowie — von den Nachbarwissenschaften — die Volkskunde und die Folkloristik. Bei den sprachwissenschaftlichen

Beiträgen fällt der starke Anteil der Syntax auf; hierher gehört auch u. a. die reife deskriptiv-normative Darstellung über die Attributs- und Appositionsverhältnisse der finnischen Sprache aus der Feder des 19-jährigen E. N. Setälä. Jener Typus der Dialektforschung — die genaue Beschreibung eines einzelnen Kirchspieldialekts —, den der dialektologische Beitrag des Albums vertritt, hat auch heute noch nicht seine Bedeutung verloren: gründliche und oft mühevoll dargestellten der Kirchspieldialekte bilden weiterhin die Grundlage der Dialektforschung.

In seinem Einführungsbeitrag kennzeichnet K. Grotenfelt die Aufgabe des *Album-Virittäjä* vor allem als anregend: den jungen Forschern sollen der ganze Umfang des Faches und die darin enthaltenen abwechslungsreichen Aufgabenbereiche vorgeführt werden. Eine regelmäßig erscheinende Zeitschrift konnte sich die Sprachforschung damals noch nicht leisten. Dem *Album-Virittäjä* folgte ein zweiter ähnlicher Band (1886); als Zeitschrift erschien der *Virittäjä* dann vom Jahre 1897 an.

3. Am 2. Dezember 1983 feierte die Finnisch-Ugrische Gesellschaft ihr hundertjähriges Bestehen; gegründet worden war sie am 15. November 1883. Ihre Wurzeln reichen weit in die Vergangenheit zurück: im 18. Jahrhundert hatte bereits H. G. Porthan die Notwendigkeit von Forschungsreisen betont, damit die Beziehungen der finnischen Sprache zu den mit ihr verwandten Sprachen geklärt werden könnten. Die ruhmreiche Reihe der Forschungsreisen war Anfang des 19. Jahrhunderts eingeleitet worden durch A. J. Sjögren und M. A. Castrén. Aus der jüngeren Generation hatten sie Nachfolger wie August Ahlqvist und Arvid Genetz erhalten.

Erst die Arbeit dieser Forschungsreisen zeigte die tatsächliche Uferlosigkeit des Forschungsgebietes und gleichzeitig, wie wichtig es war, für die weitere Arbeit eine feste Organisation zu gründen. Die treibende Kraft war Otto Donner: von ihm stammte die Initiative zur Gründung der Finnisch-Ugrischen Gesellschaft, und es blieb vor allem ihm überlassen, Gründungsmitglieder unter den damaligen Gebildeten zu suchen und auf diese Weise auch die ökonomische Grundlage der Gesellschaft zu sichern. Bald beteiligte sich auch der Staat an der Finanzierung der

Tätigkeit der Gesellschaft. Schon vor und nach der Jahrhundertwende schickte die Finnisch-Ugrische Gesellschaft Forschungsstipendiaten für mehrere Jahre zu den östlichen finnisch-ugrischen Völkern; die vor dem ersten Weltkrieg (für das Ostseefinnische und Lappische teilweise danach) gesammelten Materialien bildeten seither die Hauptquelle für die Publikationstätigkeit der Gesellschaft und für die innerhalb der Gesellschaft betriebene Forschung. Der größte Teil der Sprachproben und grammatischen Materialien, die im Laufe der Zeit gesammelt wurden, ist in den Serien der Gesellschaft (*Journal de la Société Finno-Ougrienne*, *Mémoires de la Société Finno-Ougrienne*) veröffentlicht worden; zahlreiche Spezialuntersuchun-

gen sind auf dieser Basis entstanden. Seit dem Ende der zwanziger Jahre stehen die Dialektwörterbücher der finnisch-ugrischen Sprachen (*Lexica Societatis Finno-ugricae*) an wichtiger Stelle auf dem Publikationsprogramm der Gesellschaft. Diese großangelegte Arbeit hat bereits viele Früchte getragen, ist aber noch nicht abgeschlossen. Charakteristisch für die Tätigkeit der Finnisch-Ugrischen Gesellschaft war stets eine gewisse Flexibilität. Glücklicherweise ist sie weitgehend verschont geblieben von staatlicher Bürokratie; noch weniger ist sie im Innern bürokratisiert. Sie hat somit erfolgreich die Rolle einer herkömmlichen wissenschaftlichen Vereinigung auch in der modernen Forschung verwirklicht.